

Д. В. Лукьяненко

*Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
кандидат філологічних наук*

Сучасна українська література як джерело формування життєвої компетентності особистості

Сучасні процеси трансформації соціуму, переосмислення складників аксіологічної системи покоління Z зумовлюють необхідність переорієнтації у виборі підходів до вивчення літературно-художніх творів на уроках української літератури.

Варто відзначити позитивну тенденцію в оновленні змісту програми з української літератури для 5–9 класів, вибудовану відповідно до компетентнісного підходу. Тому учні 5–8 класів поруч із канонічними художніми текстами отримали можливість ознайомлюватися із творами сучасних авторів. Разом із тим, твори для дев'ятикласників й учнів 10–11 класів, які навчаються за ще не оновленою програмою дібрані на основі історико-хронологічного принципу. Отже, певною мірою звужуються можливості усвідомлення дієвості моделей соціокультурної поведінки, репрезентованих, наприклад, у літературі 70–90-х рр. ХІХ століття (програма 10 класу).

Окрім того, як зазначено вище, загалом учні можуть лише *ознайомитися* (курсив мій – Д. Л.) із програмовими творами, адже програми літератур – української і зарубіжної – є перевантаженими, що фактично нівелює емоційне сприйняття, вдумливе читання, критичне осмислення тексту. Про це слушно зауважує Олеся Слижук, визначаючи “<...> уроки мистецтва слова як “набір тем-ідей-художніх засобів” [4: 181]. Тобто певною мірою руйнується підґрунтя для формування життєвої компетентності молодого покоління, яка охоплює “здатність до творчого перетворення себе, емпатію, відповідальність, комунікабельність, рольову поведінку, здатність до співпраці, самостійність, критичне, стратегічне та прогностичне мислення, креативні якості” [2: 263]. Почасти формальним

залишається й значення міжпредметних зв'язків та мистецького контексту, визначених у чинній програмі.

На підставі викладеного одним з ефективних засобів переведення названих складників програми у площину активного використання є інтегративний підхід до вивчення літератури. Необхідно звертати увагу й на можливості залучення природничих і технічних предметів, що значно розширить можливості осмислення художнього твору, зважаючи на присутність у кожному класі як “фізиків”, так і “ліриків”. У такому аспекті оптимальним різновидом текстів видається літературна формула фантастичних пригод.

Розглянемо можливості міжпредметної інтеграції і значення її для формування життєвої компетентності підлітків на прикладі регіональних текстів Миколаївщини, зокрема оповідань братів Капранових “Зоряний вуйко” і “Люб’язна Солоха” [1].

Основні події іронічно-фантастичного оповідання “Зоряний вуйко” розгортаються на Андромеді. Саме там Старий Мамай, экс-агент Української Галактичної Служби, разом із молодим агентом Грицем Завірюхою намагаються відшукати викраденого Пантелеймона Гедзя, який виявився не просто вуйком, а “одним з лідерів Галактичного Українського Конгресу, скорочено ГУКу, а до того ж, фінансовим директором корпорації “Зоря” [1: 387]. Наведені “вихідні дані” твору дають підстави простежити еволюцію історичної постаті, трансформованої в узагальнений мистецький образ Мамає. Власне місце розгортання основних подій – Андромеда – може, по-перше, спрямувати наукове міні-дослідження в галузі астрономії, астробіології; по-друге, визначити іронічний підтекст оповідання, адже до сьогодні не встановлено контактів із жодною позаземною цивілізацією; по-третє, порушити проблему міжкультурної комунікації, зокрема на прикладі такого фрагменту: “<...> цивілізація Андромеди у стосунках із Землею поводитися дуже незалежно, навіть ексцентрично, коли завгодно” [1: 395].

Важливою для аналізу оповідання є такий фрагмент: “На Андромеді, бачте, ім’я не є загальним ідентифікатором. Я б навіть сказав, що в них взагалі немає імен у нашому розумінні. Бо ім’я

щирого андромедянина залежить від погоди, від пори доби, від настрою власника, від коефіцієнта переломлення атмосфери, від апетиту за сніданком і ще багато від чого, що нам тут просто не зрозуміти” [1: 398]. Авторському тандемові вдається протиставити мінливість у виборі імені представниками іншої цивілізації та стабільність українського козацького імені-символу – Мамай, і ширше – акцентувати на непередбачуваності, а значить потенційній небезпеці та надійності, перевіреною багаторічною історичною традицією.

Необхідно звернути увагу на шкідливі звички зниклого вуйка: “<...> палить тютюн, п’є багато пива, уві сні дуже хропе...” [1: 388]. Остання стала причиною викрадення його, адже, за версією Капранових, храп Пантелеймона Гедзя став наймилозвучнішою музикою в церкві Андромедянської Матері. Доцільним видається з’ясування фізіології людського храпу та визначення інших шкідливих звичок представників планети Земля, однієї із яких можна вважати інтернет-залежність. Особливо важливим такий напрям дослідження є для “цифрових аборигенів” (за Марком Пренскі), оскільки сьогодні своєму здоров’ю можна зашкодити не лише вживаючи алкоголь, наркотичні засоби й палячи тютюн. Тому необхідно проаналізувати не лише власне шкідливі звички, а й їхні причини та наслідки, зважаючи на те, що критичне й стратегічне мислення є складниками життєвої компетентності.

Представник іншої планети – центаврянин Мустафа, “<...> двометрова споруда синього кольору і три велетенських ока, що крутяться у різні боки. <...> Хоч насправді Мустафа дуже спокійна, навіть симпатична істота, слова зайвого не скаже, мухи не образить” [1: 421] допомагає згаданому вище, але ще молодому й недосвідченому Мамаю, познайомитися з дівчиною – Соломинкою, що виявилася непереможною Солохою. Обидва варіанти імені – похідні від Соломія, що в буквальному перекладі означає “мирна”. Далі за текстом читаємо, що вона – “<...> Майстер жіночого у-шу, власниця дев’ятого дану із вправ з макогоном, десятого – із фехтування рогачем, незліченних поясів з рукопашу, – коротше кажучи, зірка сучасних бойових мистецтв”. Водночас Мамай “<...> у

свої двадцять два я є абсолютним чемпіоном Служби з бойового гопака, і якби не секретний статус, напевно, міг би поборотися за звання чемпіона світу” [1: 427]. Таке зіставлення чоловічої і жіночої бойової майстерності Владлена Руссова аналізує в аспекті гендерних традицій України, акцентуючи, що жінки є рівноправними з чоловіками, “<...>про що й говорять нам Брати Капранови, апелюючи до молодшого покоління, яке має засвоїти ці традиційні істини українського суспільства, яке обирає європейський шлях, у тому числі й у гендерних питаннях” [3].

За однією із літературних версій братів Капранових – основи для побудови пригодницько-фантастичної сюжетної лінії, – “<...> бойовий гопак відродили вчені, проаналізувавши старовинні козацькі рукописи та співставивши їх із танцювальними рухами. Але особисто мені такий варіант не подобається – мистецтво не може народитися в лабораторії, а тільки в бою, тільки задля перемоги” [1: 432]. Така теза може стати вихідною для міркування щодо значення для нинішнього соціуму мистецтва загалом і літератури як одного з її видів зокрема.

Креативно осмислено в аналізованому оповіданні споконвічний український символ – сало, значення якого потроєно, зважаючи на три “з’яви” в тексті “Люб’язної Солохи”. Насамперед про цей продукт міркує молодий Мамай: “А я сало люблю. Особливо якщо смалець із часником намастити на житній хліб, присолити та запити пивом. Чесно кажучи, це і є найвищим досягненням цивілізації, вищим за зорельоти, бластери та програвачі лазерних дисків. Чому я так кажу? А тому, що хліб зі смальцем уже тисячі років не виходить з моди, і при цьому зовсім не міняється. Чого не скажеш про перелічені вище винаходи. Виходить, що сало є по-справжньому досконалим, чи не так?” [1: 419]. Для авторського тандему сало є одним із генетичних кодів українців. Такий підтекст може стати підґрунтям для пошуків у напрямі народознавства, етнографії й етнології. Про найбільш незвичний спосіб використання сала зауважує Владлена Руссова: “<...> намащені смальцем Мамай і Соломинка перемогли терористів-спрутів” [3: 91]. Тобто сало як для українського жіноцтва, так і для

представників сильної статі стає своєрідним оберегом, який необхідно лише незвично застосувати.

Отже, художні твори сучасної української літератури варто аналізувати не лише з власне літературознавчої або компартивної позиції, а й спираючись на інтегративний підхід. Саме в такий спосіб література, у тому числі регіональні тексти, стане джерелом формування життєвої компетентності як учня, так і педагога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Брати Капранови. Розмір має значення: хулігансько-філософський роман. – К.: Зелений Пес, 2006. – 464 с.

2. Ницета В. Життєва компетентність як орієнтир сучасної шкільної історичної освіти / Володимир Ницета // Концептуальні засади сучасної шкільної історичної освіти: [зб. документів і наук. праць]; [за ред. К. О. Баханова]. – Бердянськ: БДПУ, 2007. – С. 260-263. – Режим доступу: http://bdpu.org/sites/bdpu.org/files/ifsk/nischeta_pdf/2009_5.pdf

3. Руссова В. М. “Люб’язна Солоха” Братів Капранових: гендерне прочитання / В. М. Руссова // Наукові праці. Філологія. Літературознавство. – Том 231, № 219 (2014). – С. 89-91. – Режим доступу: <http://litstudies.chdu.edu.ua/article/view/33611/30208>

4. Слижук О. Українська підліткова література у шкільній програмі: зміна канону / Олеся Слижук // Література. Діти. Час. Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва. – Вип. 5. – Львів, 2016. – С. 179-183.